

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША. <i>Втрачені листи</i>	7
ЧАСТИНА ДРУГА. <i>Матінка</i>	35
ЧАСТИНА ТРЕТЯ. <i>Янголи</i>	69
ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА. <i>Втрачені листи</i>	97
ЧАСТИНА П'ЯТА. <i>Litost</i>	141
ЧАСТИНА ШОСТА. <i>Янголи</i>	185
ЧАСТИНА СЬОМА. <i>Кордон</i>	227

ЧАСТИНА ПЕРША

Втрачені листи

У лютому 1948 року комуністичний вождь Клемент Готвальд вийшов на балкон барокового палацу в Празі, щоб виголосити промову перед сотнями тисяч громадян на майдані Старого міста. То був великий поворот в історії Чехії. Пророча мить.

Готвальд був оточений товаришами, і поруч, зовсім близько від нього, тримався Клементіс. Сніжило, було холодно, а Готвальд стояв голомозий. Турботливий Клементіс скинув свою хутряну шапку й надів її Готвальдові на голову.

Відділ пропаганди виготовив сотні тисяч примірників світлини з балкона, де Готвальд у хутряній шапці оточений товаришами і промовляє до народу. На цьому балконі розпочалася історія комуністичної Чехії. Усі дітлахи знали цю світлину, вони бачили її на плакатах, у підручниках чи в музеях.

За чотири роки по тому Клементіса звинуватили у зраді й повісили. Відділ пропаганди відразу ж стер його з історії і, звісно ж, зі світлини. Відтоді Готвальд стоїть на балконі сам. Там, де був Клементіс, видно лише голу стіну палацу. Від Клементіса лишилася тільки хутряна шапка на Готвальдовій голові.

1971 рік, і Мірек каже: боротьба людини з владою — це боротьба пам'яті із забуттям.

У такий спосіб він хоче виправдати те, що приятелі називають необережністю: ретельно веде щоденник, зберігає листи, детально занотовує на всіх зібраннях, де вони обговорюють ситуацію й міркують, як бути далі. Пояснює їм: вони не роблять нічого, що суперечило б конституції. Ховатись і почуватись винними було б початком поразки.

Тиждень тому, працюючи у бригаді монтажників на даху будівлі, Мірек глянув униз, і в нього запаморочилася голова. Втратив рівновагу і вхопився за кепсько прибиту лату, а та відірвалася; потім його довелося витягати з-під неї. На перший погляд, рана була ніби серйозна, але трохи згодом, побачивши, що це звичайнісінький перелом передпліччя, він з утіхою подумав собі, що матиме кілька вільних тижнів і зможе нарешті залагодити ті справи, до яких до сьогодні не було коли взятися.

Урешті йому все-таки довелося зважати на думку обачніших приятелів. Конституція, звісно, гарантує свободу слова, але закон карає за все, що може тлумачитись як замах на безпеку держави. Ніколи не знаєш, коли держава почне кричати, що те чи те слово зазіхає на її безпеку. Тимто він поклав собі заховати компроматну писанину в надійне місце.

Та спершу він хоче залагодити оту справу зі Зденою. Він телефонував їй у місто, де вона мешкала, за сотню кілометрів од Праги, але не зміг додзвонитися. У такий спосіб змарнував чотири дні. Лиш учора пощастило поговорити з нею. Здена пообіцяла, що чекатиме його сьогодні пополудні.

Міреків син, якому було сімнадцять років, запротестував: Мірек не зможе з рукою в гіпсі керувати автівкою. І справді, йому недобре було вести авто. Покалічена рука на перев'язі безсило і без будь-якої користі теліпалася перед грудьми. Щоб перемкнути швидкість, Мірек мусив відпускати кермо.

3

У нього був зв'язок зі Зденою двадцять років тому, і від того періоду лишилося тільки декілька згадок.

Якось вона прийшла на побачення, втираючи хусточкою сльози і схлипуючи. Він спитався, що з нею таке. Вона пояснила, що напередодні помер один великий чоловік у Росії. Якийсь Жданов, Арбузов чи Мастурбов. З огляду на рясно пролиті сльози смерть того Мастурбова зворушила її дужче, ніж смерть рідного батька.

Невже таке справді було? Чи ж не сама його сьогоднішня ненависть вигадала ті плачі за смертю Мастурбова? Та ні, воно, звісно, було. Але правда вочевидь і те, що безпосередні обставини, завдяки яким ті плачі стали щирими і реальними, сьогодні вже вислизали від нього, і згадка зробилася неправдоподібною, мов карикатура.

Та й усі спогади, що їх він мав про неї, були отакі. Якось вони поверталися трамваем із квартири, де вперше покохалися. (Мірек із задоволенням констатував, що геть чисто позабував їхні коїтуси і не зміг би згадати жодної миті з них.) Вища і кремезніша за нього (він був малий і вутлий), сиділа вона на краю банкетки, трамвай деренчав, і її обличчя було понуре, замкнене і напрочуд старе. Коли він запитав, чому вона така мовчазна, то дізнався, що вона невдоволена

тим, як вони кохалися. Вона сказала, що спав він із нею як інтелігент.

У тодішньому політичному жаргоні слово «інтелігент» було образою. Воно означало людину, котра не розуміє життя й відірвана від народу. Всіх комуністів, яких за тої пори повісили інші комуністи, ушанували тим прізвиськом. На відміну від тих, що твердо стояли ногами на землі, вони, сказати б, витали у хмарах. Тим-то, у певному сенсі, було справедливо, що з покари землю остаточно висмикнули з-під їхніх ніг і вони лишилися невисоко теліпатися над нею.

Але що мала на увазі Здена, обвинувачуючи його в тому, що він злягався мов інтелігент?

Так чи так вона все ж таки була невдоволена ним і як ото зуміла просякнути нереальні стосунки (з Мастурбовим, якого не знала) найконкретнішим почуттям (що втілилося у словах), так само змогла надати найконкретнішому актові абстрактного значення, а своїй невдоволеності — політичного визначення.

4

Він дивиться в люстерко заднього виду й помічає, що за ним їде те саме легкове авто. Ніколи не сумнівався, що за ним стежать, але досі вони робили це вкрай обережно. Сьогодні все це докорінно змінилося: вони хочуть, щоб він бачив їхню присутність.

У чистому полі за двадцять кілометрів од Праги є паркан, а за ним авторемонтна майстерня. У нього там працює добрий приятель, і йому хотілося б поміняти свій зіпсований стартер. Він зупинив авто перед входом, перекритим

шлагбаумом у червоні й білі смуги. Обіч стояла опасиста молодиця. Мірек чекав, що вона підніме шлагбаум, але вона тільки дивилася на нього й не рухалася. Посигналив, але марно. Він вихилився з дверцят.

— Вас іще не арештували? — спитала молодиця.

— Ні, мене ще не заарештували, — відказав Мірек. — Можете підняти шлагбаум?

Ще кілька секунд вона дивилася на нього з відсутнім виглядом, потім позіхнула і повернулася в будку. Сіла за столом і більш не дивилася на нього.

Отож він вийшов із автівки, обійшов шлагбаум й увійшов до цеху, щоб пошукати знайомого механіка. Той вийшов разом із ним і сам підняв шлагбаум (опецькувата молодиця знай сиділа собі в будці з так само відсутнім виглядом), щоб Мірек зміг заїхати у дворище.

— Бачиш, це тому що ти забагато бував на телевізійному екрані, — сказав механік. — Ото тебе і впізнають отакі тітоньки.

— А це хто? — спитався Мірек.

І дізнався, що вторгнення до Чехії російської армії, яка окупувала країну і скрізь поширювала власний вплив, було для неї сигналом, що життя геть змінилося. Вона бачила, що людей, які стоять вище за неї (а всі стояли вище за неї), за наймізернішим наклепом позбавляють влади, становища, фаху і заробітку, й це її збуджувало; вона почала і сама доносити.

— А як це так сталося, що вона лишилася сторожихою? Хіба її ще не підвищили?

Механік усміхнувся.

— Вона й до десяти не здужає полічити. Ото вони і не можуть знайти їй іншого місця. Можуть лишень підтверджувати її право на доноси. Оце їй і підвищення!

Він підняв капот і зазирнув у двигун.

Зненацька Мірек усвідомив, що коло нього стоїть чоловік. Він обернувся; чоловік був у сірому піджаку, білій сорочці з краваткою і брунатних штанах. Над грубим карком і брезклим лицем лежала хвиляста сива чуприна, завита щипцями. Він стояв і дивився на механіка, що нагнувся під зведеним капотом.

За хвилину механік теж помітив його, випростався й запитав:

— Ви когось шукаєте?

Чоловік із грубим карком і брезклим лицем відказав:

— Ні. Я нікого не шукаю.

Механік знову схилився над двигуном і сказав:

— Майдан Святого Вацлава, Прага, якийсь чолов'яга блює. Другий проходить поруч, сумно на нього дивиться і хитає головою: «Якби ви знали, як я вас розумію...»

5

Убивство Альєнде хутко перекрило спогади про вторгнення росіян до Чехії, кривава різанина в Бангладеш змусила забути про Альєнде, війна в Сінайській пустелі заглушила своїм гуркотом зойки із Бангладеш, убивства в Камбоджі змусили забути про Сінай тощо, тощо й тощо, аж настало цілковите забуття всіх про все.

За тієї пори, коли історія рухалася ще помаленьку, її нечисленні події легко закарбовувались у пам'яті й витворювали знане всім тло, на якому приватне життя розігрувало виставу, що захоплювала своїми пригодами. Сьогодні час рухається величезними кроками. Забута за однісіньку ніч